

Schulek Tibor: Bornemisza Péter 1535—1584. Sopron—Budapest—Győr, 1939. 8-r., XII+450 I.

Régen nem láttunk ilyen gondosan, pontosan, ilyen teljes tudományos készültséggel kidolgozott monografiát, mint ezt a XVI. századi magyar művelődés és lelkiség történetéből vett életrajzot Bornemisza Péterről, egy kiváló magyar reformátorról, akinek élete, diákságának korszaka és prédikatori minőségében végzett nemzetnevelő munkája beletartozik a neveléstörténetbe is. A szerző vallomása szerint 10 évi, a tárgy iránti szeretetben mindig tovább és tovább folytatott kutató munkának mindinkább bővülő s végre egy majdnem félezer lapnyi monografiává növekedett eredményével állunk szemben, mely a magyar sorsnak egyik légviharosabb korszakába vezet bennünket. Annál érdekesebb és tanulságosabb, annál inkább nevelő erejű a könyv, mert a kor, melyet egy kiváló fiának teljes és részletes, pragmatikus történetében bemutat, a politikai romlással egyidejűen azóta sem tapasztalt szellemi erő kifejtésnek és lelki elmélyülésnek kora volt. Ezek az erők tartották az életet a politikailag hanyatló nemzetben. »Két nagy erőssége volt ennek a kornak a mai küszködős magyar élettel szemben, — mondja szerzőnk — egyik az, hogy műveltsége régibb és magyarabb volt, mint mai műveltjeinké, másik az, hogy e kor tudatosabban érezte a népek sorsát kezében tartó Istentől való függését, mint a mai magyar nemzedék.«

Az életrajzi és kortörténeti anyagban rendkívül gazdag monográfia egyik-másik fejezete az általánosabb vagy szélesebbkörű érdeklődésen kívül különösen a pedagógusnak és a neveléstörténet kedvelőjének figyelmét köti le. E fejezetek közül igen becses Bornemisza Péter diákéletének kultúrképe. Ebben származását, gyermek- és ifjúkorát, kassai diákéveinek emlékeit, majd bécsi egyetemi éveit rajzolja, melyeket a filozófiai karon, a *facultas artium*-on töltött. A facultasnak pompás képét kapjuk tanulmányi rendjének, professzorainak részletes jellemzésével. Szerzőnk azután Bornemisza Péter szerepét tisztázza a Collegium poetarum-ban. Bemutatja őt, mint Huszár Gálynak, a jeles könyvnyomtató lelkésznek diákját. Végül az életbe való belépésének, a prédikatori pályára kerülésének részleteit beszéli el.

A Bornemiszaról, mint prédikátorról szóló fejezet nem kevésbé érdekes és tanulságos neveléstörténeti mozzanatokat tartalmaz, bár ebben és a további fejezetekben főképen hőse teológiai munkásságának és lelkési működésének jellemzésére veti a súlyt. A könyv VIII. fejezete reánk nézve ismét nagyobb érdekességű, mert Bornemiszt, az ígghirdetőt s így közvetve mint nevelői hivatást is teljesítő, nevelői gondolkodásra hajló férfiút jellemzi sok becses, részben egészen új, eddig ismeretlen, de mindenesetre végtelen szorgalommal és nagy szeretettel összegyűjtött adatokkal. Ezek, tekintve a XVI. század zűrzavaros életébe való bepillantás nehézségeit, nem könnyen voltak felkutathatók, megszerezhetőek és egybegyűjthetőek.

A *Függelék* Bornemisza életének teljes, szinte napokra kidolgozott kronológiáját, a tárgyhoz tartozó genealógiai táblákat, ugyanebbe a körbe vágó leveleket, a Bornemisza verses és prózai műveiből vett, jellemző és a hős életére vonatkozó szemelvényeket tartalmazza, továbbá az egész eddigi Bor-

nemisza Péter-irodalom catalogue raisonné-ját s a könyv részletes és pontos névmutatóját is. Több mint félszáz klisé és 8 kép, illetőleg fac-simile melléklet díszíti s teszi még tanulságosabbá a művet.

Aki érdeklődik régibb századaink művelődési és főleg pedagógiai gondolatvilága iránt, kedvteléssel forgathatja e könyvet, melynél tárgya iránti nagyobb szeretettel és odaadással készült alig találunk újabb tudományos irodalmunkban.

Gyulai Ágost.

Sebes Gyula: Az életre való nevelés. Budapest, 1940. 8-r., 198 l.

A »korszerű és gyakorlati« neveléstanok ma kedvelt és gyakori jelenségei a pedagógiai irodalomnak. Örömmel állapítjuk meg, hogy a fenti mű szerzője nem holmi szűk látókörű utilitarizmust ért a gyakorlatiasság követelményén. Az életre nevelés céljaul a »jó gondolkodású, nemes érzelmekkel telt és megfontolt cselekvésre kész« ember kialakítását tűzi ki. Ez azonban minden helyes pedagógia törekvése is: keretében a gyakorlati célzat legfeljebb a részletekben, bizonyos tanulságok levonásában nyilatkozhatik meg.

A mű első fejezete, mintegy bevezetésképen, a nevelés gondolatának történetét adja elő. Híven követve forrásait, vázolja a fejlődés menetét, s bár szorosabb kapcsolatba nem kerül a következőkkel, eszméibresztően hat a nevelés nagy elmékedőinek ez a felsorakoztatása. A magyar gondolkodók kellő helyet kapnak ez ismertetés során. Magának a tulajdonképeni tárgynak kifejtése a hagyományos felosztás nyomán halad s »Az értelem nevelése«, »Az érző lélek művelése« s »A cselekvés iskolája« címen három főrészt foglal magában. A szerző eljárása az, hogy végigvezet az illető nevelési ág alapjául szolgáló elméleti ismereteken, s rámutat a belőlük folyó tanulságokra és követelményekre. Ezek az elméleti fejtegetések — figyelembe véve a könyv gyakorlati célzatát — kissé túlságosan is részletezőek és terjedelmesek. Az értelmi nevelés keretében szó van a tapasztalásról (szemlélet, képzet), a fogalomalkotásról, a gondolkodásról (ítélet), az okoskodásról (indukció, dedukció stb.), tehát a gondolkodás lélektanáról s a logikai műveletekről együtt. A használt terminológia itt-ott kissé szokatlan (pl. eszme = fogalom). Abban a felfogásban, hogy a nevelés alapfeladata az értelem fejlesztése — anélkül, hogy a többi lelki tényező jelentőségét lekicsinyelnék — teljes mértékben osztozunk. Az értelmi műveletekkel kapcsolatban számos ügyes nevelési észrevételt és utasítást nyújt a szerző, pl. mikor a pusztá szótanulás veszedelmére figyelmeztet, vagy az ítélőképesség fejlesztésének szükségére. Az a megállapítása, hogy mivel nincs két egyforma ember: és egyforma gyermek, a nevelésnek »nincsenek és nem is lesznek soha a legtöbb kérdésben általános érvényű törvényei«, kockáztatott állítás. Érdekes részleteket találunk az »értelem erényeivel« kapcsolatban, az iskola szerepéről és értékéről, a beszéd világosságáról, az értelmi csalódások elleni védekezésről, a tanár oktató munkájának alaposságáról stb. Sikerült a tudományok (művelődési tartalmak) szerepének jellemzése az értelmi nevelésben. A tanulságokból kiemeljük azt a megállapítást, hogy a középiskola (gimnázium) felső osztályaiba csak az elvont fogalmi gondolkodásra képes tanulónak volna szabad lépnie.